

BD 94254

ALEXANDRU G. DJUVARA

TRAIUL NOSTRU

18162
37

139009

(STUDIŢ PUBLICAT ÎN REVISTA ATENEUL ROMÂN)

DONAŢIUNEA
AL. DJUVARA

BUCURESCI

TIPOGRAFIA ŞI FONDERIA DE LITERE THOMA BASILESCU

111, BULEVARDUL ELISABETA, 111

1894.

TRAIUL NOSTRU*

Dacă un strein, adus ca prin farmec, fără să 'și poată da seama de incongiurul ce a străbătut, ar fi intrat în palatul Ateneului să asiste la sărbătoarea Jubileului acestei instituțiuni, văzând o adunare atât de aleasă, uă desfășurare de podoabe atât de scumpe fermecându-i privirea — negreșit s'ar fi crezut aflându-se într'una din capitalele cele d'ântăi ale Occidentului, unde un privilegiu deosebit ar fi strâns la o laltă partea cea mai aleasă a societății¹. — Dacă în urmă acelaș strein, răpit din mijlocul unei priveliști atât de ademenitoare, ar fi fost condus cu ochii imbrodiți, ca în povestile de demult,

---

* Uă mare parte din ideile coprinse într'acest studiu au fost expuse într'o conferință ținută la serbarea inaugurală a celor 25 de ani de existență a Ateneului Român din Bucuresci, la 24 Noembrie 1890.

1. În momentul când scriu aceste rânduri chiar, cea-ce citesc într'unul din ziarele din Bucuresci, confirmă acea ce ziceam la Ateneu. Sfătuind un strein distins să meargă la un bal de bine-facere în sala Teatrului Național, scriitorul zice: „Il aura une occasion unique d'admirer dans son ensemble cette société roumaine si brillante, si délicate dans le choix de ses toilettes d'un modernisme et d'un goût exquis.... Nous serons heureux de le voir reconnaître avec nous que *dans aucun pays de l'Occident, même dans les plus civilisés, on ne pourrait réunir, dans des circonstances analogues, une société aussi polie....*”²

afară din Bucureștii — dar la o depărtare abia simțită, în satul Otopenii spre pildă — văzând adunătura neregulată de bordeie și adăpostiri umile, văzând femeile și bărbații rău apărați în potriva asprimei vremei, copii lăngezind, vitele aproape în părăsire — negreșit că străinul nostru ar fi fost sigur că a străbătut distanțe imense, că se găsește de astă-dată în vre-una din acele țări primitive, unde omul așteaptă încă să afle cele dintâi învățăminte ale civilizațiunei, cele dintâi mulțumiri ale bunului traiu.

Cu greu ar fi putut străinul să creadă, că și la Ateneu și la Otopeni calcă pământul aceleiași țări, că se află aproape în raza aceluiași oraș.

Inchipuirea, într'adevăr, poate cu greu să cuprindă în acelaș tablou serbătoarea strălucită de la Ateneu și traiul jainic de la Otopeni și să înțeleagă că aceste două manifestățiuni de traiu sunt expresiunea puterilor de viață ale aceluiași popor¹.

În trecerea de la Ateneu la Otopeni, apare violentă

1. Negreșit asemenea contraste — dacă nu atât de intense, dar oare cum comparabile — există și aiurea și pot fi observate nu numai în țările cari de puțină vreme au renăscut la civilizațiune, dar chiar în acele țări unde civilizațiunea este veche și unde progresul a fost aproape continuu, permanent. În parte din splendidele orașe ale Italiei, și mai ales la Neapoli, alături cu neîntrecutele frumuseți ale părții noi a cetății, vezi unele mahalale, în care clocesc necurătenia și păragina (alături de cheul golfului, de o frumusețe unică în lume, întri în cea ce mai stă încă în picioare din Santa Lucia, vâgăună în care se adăpostesc toate miseriile). — Dar chiar la Londra, la Paris — quartierile se deosebesc mult unele de altele — găsești colțuri într'adevăr rușinoase. În privința interiorului locuințelor deosibirile sunt și mai mari. — Totuși nu se poate face apropiere între aceste contraste și acela ce am semnalat la noi; altele sunt cauzele cari mijlocesc în Occident și altele la noi: — o analiză mai amănunțită, și pe care orî cine o poate face, cu înlesnire le va descoperi. La noi de alminteri contrastul ia un aspect de generalitate aproape nedesmințită și este datorit în mare parte stării de tranzițiune în care ne aflăm.

o soluțiune de continuitate care curmă ori-ce legătură deductivă.

Contrastul este isbitor— vechile forme ale poporului român par că au fost secate în trecerea vremii, ca niște ape care curgând din poalele munților, s'ar pierde pe șesuri, în nisip. Îi trebuie ochiului o deprindere osebită și minții o cunoștință mai intimă a vieții poporului nostru, pentru ca să găsească legătura dintre elemente ce par atât de străine, pentru ca să urmărească undele pierdute în nisipuri, în mersul lor tainic, până la locul unde ies din nou la iveală, spre a se îndrepta către albia definitivă pe care se îndrumază menirea neamului.

Suntem în momente de prefacere; națiunea noastră este astăzi un organism ce se transformă: vârstă îngrată, când farmecul copilăriei a trecut și forma bărbăției nu s'a desăvârșit încă! Stările de tranzițiune sunt acelea pe care cugetătorul le poate mai cu greu determina prin câte-va trăsături de condei; ast-fel o bucată de marmură de abia desgroșată, în care ochiul ghicește mai mult de cât vede făptura pe care dalta sculptorului o va crea; ast-fel o pastă moale, un aluat inform, pe care toate atingerile lasă urmă—ast-fel încă o pasăre golașe, neplăcută ochiului, dar menită să se împodobească în curând cu pene strălucitoare, să 'și vadă aripele crescute puternici și agere.

Cu toate acestea, și poate pentru această nedesăvârșire chiar, epoca de prefacere a națiunilor, cu boalele care o amenință și adesea o bântue, cu primejdiile ei, nu este lipsită de interes; îi place ochiului să descopere printre instituțiunile osândite ruinei, noile idealuri ce se ridic și mintea, deprinsă cu transformările istorice, se simte rătorită și vieie recunoscând, în mijlocul slăbiciunei semnele unei netăgăduite renașteri.

De aci noianul de contraziceri în toată mișcarea noastră socială, de aci nenumăratele contraste.

Contrast între ceea ce gândim, cea ce spunem și cea ce facem. Acela care vorbește mai tare de libertate nu visează adesea de cât dominațiune; cel ce laudă toleranța, de abia îngăduie mișcările firești ale vecinului său. De multe ori cu gânduri bune pornesc unii în mersul vieții — dar la întâia întâlnire cu ispita se grăbesc să uite toate hotărârile cugetate.

Contrast mai ales între cea ce suntem și cea ce voim să părem că suntem¹. Contrast intern, în lăuntrul granițelor țerei, între principiile proclamate în așezarea noastră socială și între aplicarea acestor principii, între deprinderile noastre, între cea ce stă scris și cea ce se făptuește.

Contrast și mai isbitor între noi și străinătate.

Dacă luăm întreg organismul nostru de Stat și 'l comparăm cu organismul Statelor celor mai civilizate — cu greu putem deduce vre-o deosebire între starea noastră socială și starea socială a celor mai înaintate națiuni.

S'ar părea dar, în fața unei situațiuni care se manifestă prin contraziceri atât de îngrijitoare, nu numai că viitorul ne acoperă multe nevoi, dar că nu am putea fi în stare să le înlăturăm; s'ar părea mai ales că în prezent puține progrese se găsesc făptuite.

La situațiunea reală în care ne găsim se adaugă și tendința firească ce are omul de a fi aspru cu prezentul. Tinerii sunt asprii cu prezentul în puterea aspirațiunilor ce au; critica lor este de altminteri bine venită,

1. Fac aci mai ales o aplicațiune la problemul traiului. Câte-va monografi de bugete private și o comparațiune între venituri și cheltueli, între cheltuețele de apărut, între cheltuelile ce se văd și între cheltuelile necesarii, cari resumă chipul cum se trăește în realitate, ar fi una diu din curiositățile cele mai instructive ale vremii noastre.

căci aspirațiunile sunt boldul cel mai puternic de muncă și un semn netăgăduit de vitalitate. Bătrânii din potrivă găsesec un farmec deosebit trecutului, ale cărui necazuri au uitat și ale cărui nemulțumiri sunt prezente gândului; bătrânii zic adesea «ce a fost nu se mai reintoarce; cine știe ce ne mai așteaptă în viitor!» Bătrânii sunt asprii cu prezentul în puterea amintirilor și în numele unui regret.

Acest chip de a cerceta problemul propășirii unui popor este însă greșit; el nu pôte conduce de cât la o falsă apreciere a puterilor lui de viață și a menirii ce poate avea.

A compara un popor cu un altul este în tot-dé-una dificil și mai în tot-deauna nedrept.

Judecat numai în sine, un popor iarăși nu trebuie luat numai la un moment izolat al vieții lui. În tot cazul minutul actual este cel mai rău ales, dacă cercetat singur stabilește baza judecății noastre. Numai în înlănțuirea treptată a evenimentelor, sau cel puțin în compararea a două epoce din viața aceluiași popor, putem să găsim elementele unei drepte aprecieri.

Trebue să știm să facem apel la trecut. Cercetându'l, cât de mult se schimbă judecata noastră! Cea ce era un indiciu de peire în present, ne pare un semn de nădejde când comparăm prezentul trecutului. Atât este de adevărat că uitarea «este un dar fără de care reamintirea despre durerile sale ar fi făcut din om ființa cea mai nenorocită din lume—dar acesta este și cea ce'l face nedrept când el se dedă cu cenzurarea timpului de față».

Se pare chiar că noi românii avem memoria și mai scurtă, căci spiritualul fruntaș Ioan Ghika spune :

«Românul are memorie scurtă, s'a obicinuit cu relele și uită lesne pe cei ce l'au asuprit. Un ministru ruinează finanțele, ineacă țara în datorii, falsifică insti-

tuțiunile, violează coustituțiunea, calcă legile în picioare, corupe poporul și-l jefuește — este destul să ce-deze locul altuia și tóte s'aũ iertat, tóte s'aũ uitat ! ...»

Este un bine că omul uită — numai ast-fel îi este permis să fie cu adevărat drept. Uitând el póte să desbrace evenimentele de cortegiul de nimicuri cari în tot-dé-una încongiuă ori-ce act, fie cât de important, și să nu ție sémă de cât de cea ce merită să fie reținut. Timpul caută în tot-deauna să împlinască depresiunile, aruncând în ele tot cea ce știrbește de la înălțimi, ast-fel că, privind în trecut epocele pe mici perióde, ele ni se înfățișează ca niște suprafețe unite, pe care nu le mai despart de cât acele evenimente còvșitóre pe cari vremea nu le póte șterge și pe cari istoria nu le póte osândi tăcerii.

Pentru ca să schițăm dar traiul nostru, ne vom îndrepta privirile ia trecut și vom face apel la Istorie ². Vêdend cea ce am suferit în trecut, vom fi, sunt sigur, mai puțin aspri cu prezentul — și din compararea celor două epoce va eși nu numai o mângâiere pentru noi, dar convingerea adâncă că viitorul stă înaintea noastră și nu mai atárnă de cât de cumînțenia și de vrednicia ce vom ști să arătăm.

O impresiune mai neprevenită și sinceră, mai ales în cea ce privește traiul — formă exterióră a chipului nostru de a fi, trebuie pe cât se poate căutată la scrii-

1. *Convorbiri Economice*. Nu pot îndestul recomanda tinerimei române citirea acestei importante lucrări, ca și a tot ce a eșit din pana măiastră a ilustrului om de stat și bun patriot Ion Ghika. Grație lui, în mare parte, generațiunile viitoare vor putea citi, într'un stil incomparabil, cum aũ trăit cei de demult.

2. Nu póte fi însă vorba aci de un studiũ amênunțit, nici chiar de o sintesă mai largă; câte-va schițe, câte-va tablouri, luate din povestirea traiului nostru amărât de odinióră și cărora am căutat să le păstrez aprópe întrégă forma dată de cei ce ni le-aũ transmis.

torii streinii. Aceluia care este obicinuit cu forma de viață a unui popor nu-i resare ochilor cu atâta putere părțile caracteristice și hotărătore. Mediul, ori-care ar fi el, este în tot-dé-una, pentru om, un fel de admosferă, cu care te deprinzi de timpuriu și de care nu mai ții seamă.

Istorici, diplomați economiști călători și curioși—mai toți câți au scris asupra României, încep prin a face o descriere plină de entusiasm pentru pământul pe care locuim. Bogăția naturii, abundența râurilor și a gârelor, pământul roditor, munții impunători ascunzând în adâncul lor bogății ce stau uitate ¹; clima prielnică agriculturii, cerul albastru și limpede—tote sunt lăudate; pare că s'ar descrie un adevărat raiu pământesc, când se vorbește de «grădina Stambulului», care a slujit atâta vreme de «grănar Turciei». Mai toți câți au văzut țara noastră au admirat lucrurile încântătoare, și pădurile seculare, pline de farnec și de taină ².

Mulți însă admirând natura fericită și fertilitatea solului—care ar fi în stare să hrănească o populațiune indoită și întreită — nu s'au putut impiedica de a nu constata starea de păragină a pământului. Natura a fost darnică și bună, dar omul a lăsat totul ruinei.

Coborându-te despre munte, o câmpie întinsă și uscată se înfățișează ochiului asemenea unui lînțoliu — fără nici o verdeață, fără nici o pajiste, fără pomi...

Intinsul și pustiu, tăiate din când în când de drumul sucit, care șerpuește alburiu peste câmpii; cea mai

1. „Dacia a fost California lumii vechi.“ A. Xenopol. VI. 5.

2. Unii dintrênșii, ca și când ar fi prevăzut viitoarele devastări și incurrii, scrieau, spre pildă ca Le Clerc: „Nu știm cea ce viitorul rezervă mănăstirilor... Cea ce am voi, ar fi ca toporul padurilor viitorii se cruce majestualele păduri ce am străbătut; ar fi ca ciocanul dărămătorilor se respecte aceste asiluri, în cari călătorul sărac sau bogat găsește, noaptea și ziua, uă cină și un pat“. (*La Moldo-Valachie*, Paris, 1865)

mică suflare a vântului ridică un nor de praf, pe care îl preumblă de la o margine la alta a orizontului, presărind peste iarba slabă și uscată o culoare și mai ștearsă încă. De alungul, de la graniță până spre gurile Dunărei stă întinsă o sălbatică singurătate¹.

Pe aceste câmpii au și trecut hordele năvălitoare, ororile prădăciunii; spaima ferului și a focului, nesiguranta permanentă au făcut precarie stăpânirea acestor câmpii, pe cari omul nici odată nu s'a statornicit, pe care el a campat numai adese ori, dar tot cu gândul de teamă al unei nocturne și precipitate porniri.

De aceea și pământul se arată ochiului în totă uscata lui goliciune; el pare a spune călătorului că se trăește pe dânsul o viață continuă de necaz și de suferință fără alt orizont desfășurat ochiului de cât noi suferințe.

Câmpul presărat de colibe arată păragina și pustiirea.

De abia dupe un ostenitor drum vezi în depărtare un fum eșind ca din pământ, s'ar părea că burueni uscate s'au coprins în foc de arșița sórelui; apropiindu-te numai vezi că este un sat—colibe băgate în pământ abia resar de la nivelul solului, cu coșul lor de nuele lipite cu lut, «iar o fantasmă galbenă coprinsă

1. „Aceste câmpii, ce se întind în direcțiunea N.V., se înfățișează ochilor cu un caracter de o monotonică posomorâtă, făcute pentru a ațâța mirarea unită cu spaima. Căci câmpiile nu sunt de cât prelungirea stepelor nemărginite ce se întind de la Dunăre până la Caucaz și de acolo până la hotarele Chinei,—gigantică cale, poartă pururea deschisă năvălirilor semințiilor asiatică în Europa. Acest pământ fără de margine, presărat de nenumărate dâmbușoare, seamănă unei mări turburate; nici un arbore nu se întâlnește aci spre a opri vederea, și astă despuiere absolută a naturii dă orizontului misterioase profunzimi. Ici și acolo puțurile singuratece arată că mai sunt încă oameni pe aceste locuri și cumpenile cele înalte ale puțurilor servesc cocostârcilor de pături.” (E. Regnault, *Histoire politique et sociale des principautés danubiennes* Paris, 1855.)

de friguri, debilă și acoperită de sdrențe, iese de dedesuptul pământului — călătorul coprins de o impresiune penibilă se întreabă dacă are în fața lui un chip omenesc sau vre o față necunoscută științei — și nu-mai îndelung descoperi în trăsăturile lui slăbite, urma unei mari și nobile origine»¹.

Acesta este cadrul în care se mișcă și trăește poporul Român.

Se lăsăm însă pentru moment umila locuință a țeranului care ne va povesti mai târziu îndelungile lui suferințe.... Căci, iată, din depărtare ne vine ca o adiere sgomotul abia auzit de clopote, un cerc îngust se arată către orizont și se mărește treptat până se preface într'un nor de praf; sgomotul devine asurzitor — este căruța poștii, olacul care trece în gônă. Surugiul răcnește cu putere impletcind biciul pe cai, iar din drum caută să se abată cât mai repede un țeran, a cărui boi slabi trag cu greutate povara; ori cât se ferește însă de iute țeranul tot nu s'a putut depărta în de ajuns și nu a scăpat de sfârceul biciului surugiului care-i sângeră cămașa....

Se profităm de prilegiul ce ni se înfățișază, și se urmăm călătorul, căci se duce în capitala Muntenii, la București.

«Priviti din dealul Mitropoliei, Bucureștii seamănă mai mult cu o dumbravă de cât cu un oraș: copacii înalți și pletoși printre cari străluceau crucile poleite a o sută de biserică mari și mici. Privind pe de asupa grămada verde se ghiceau pe alocurea câte-va ochiuri; acele spațuri desemnau în proiecțiune locurile ocupate de hanurile cele mari și de curțile boerești; răsând

1. Questions économiques des Principautés Danubiennes. Paris, 1850, in-8°.

cu ochii clopolnița de la Radu-Vodă se zărea ascunsă printre copaci biserica Sf. Athanasie, zisă Bucur—*nemurire* și *bucurie* două nume bine alese pentru a caracteriza un oraș renăscând de una sută de ori din foc, din apă și din sânge...

Turnul Colții¹⁾ domina orașul și 'și arăta falnic crenelele sale printre nori....» (Ion Ghica *Conv. Ec.*, br. VI, p. 17.)

«Bucureștiul seamănă mai mult unui sat mare, locuințele mici sunt ascunse la umbra pomilor seculari, său imprăștiate fără regulă pe maidanuri», «stradele neregulate, fără pavagiu, mai tóte fără nume, lungi, strâmte, strâmbe, podite cu dulapī puși deacurmezișul. Dedesubtul lor lacuri murdare. Iarna noroiul țășnește printre despărțituri, vara norii de praf intunecă văzduhul» (E. Regnaut).

«Se vęd mlăștini in care inóțiă bróștele și broscóii, maidanuri unde ursarul vine de 'și pune cortul, mahalalele înecate in fie care prin'evară» (Vaillant). In vremea lui Del Chiaro, (1709), numai curtea principelui este incongiurată cu zid; cele-l'alte palaturi împrejmuite cu bulamacī.

Cea ce resare mai deosebit, afară de biserici, sunt casele boerești și hanurile cele mari: Șerban Vodă, Constantin Vodă, Sf. Gheorghe. Aceste hanuri «sunt curți mari patrâte cu ziduri inalte și tari de jur împrejur, cu porți gróse de stejar căptușite cu fier, legate in piróne, șine și lanțuri; cu clopolnița deasupra gangului, in mijlocul curții biserica ocolită cu case tari de zid, compartimentele unele lângă altele cu pivniță adâncă, cu magazie boltită. Intra'cele ziduri se refugiau creștinii in timp de resmiréță, de băjenie, de foc și sabie. Locuitorii Bucureștiului găséu scăpare pentru

1. A căruī dărámare nu este spre lauda celor ce au hotărát-o.

ei și averilor lor, la picióarele altarului și la tária zidurilor».

«Casele boerilor celor mari erau cele mai multe pe lângă malurile gârlei. Inșă în București casele boerești s'au prefăcut în cenușe și ruină de câte trei sau patru ori pe secol, fără să lase măcar urme din existența lor.

«În zadar am căuta dar să mai găsim în București vre-una din acele zidiri, din acele case boerești la clădirea căreia mergea în cherestea un parchet de pădure secuiară. Partea lor cu boltă, cu două rânduri de uși de ștejar ferecate, cu foișor de asupra unde păzeau ziua și nópte arnăuți; sub gang era o odaie pentru pazarghidar în timp de ciumă» (Ión Ghica, *Conv. Ec.* br. VI, p. 22, 26.)

«Câte-va rare case de a le boerilor celor mari au aerul de palaturi. Ornate cu colóne ce sprijinesc frontonurile acoperite cu basreliefuri. Dar spre a păstra ilusia nu trebuie nici cum a te apropia de ele. Aceste mândre colóne sunt numai niște trunchiuri de arbori tencuite și basreliefurile numai niște frontóne próste de ipsos. Tristă și adevărată icónă a boerismului cu pretențioșele lui deșertăciuni și falsele lui majestăți». (E. Regnault).

«O casă boeréscă era o adevărată cetate, un Stat în Stat; nici poliția, nici justiția domnéscă nu îndrăzneau să trecă pragul porței unui boer sau unui vornic, deși un asemenea drept nu era scris nicăiri: la trebuința boerul putea să închidă porțile și să trăiască luni întregi cu familia, cu slugile și cu ómenii casei — opt zeci, și o sută de suflete — fără să aibă cea mai mică trebuință de cei din afară: avea mălăiu și faină în hambare, cămara lui gema de tot felul de băcării și de sărături, în țigănie avea franzelari, croitori, cismari... etc., la caz putea, cu ómenii din curte, să se apere în contra puterei domnești, când ea nu era sprijinită pe

vre-o poruncă de la Țarigrad» (Ion Ghica: Casa Dudesului).

De magazinele frumoase și elegante de astăzi, nici vorbă :

«In mijlocul orașului, între Curtea-Veche și Colțea era târgul cel mare. Șandramale lungi aruncate în toate direcțiunile precum vedem astăzi la bâlciuri; fie-care șir își avea numirea după felul mărfurilor ce conținea și a meseriilor ¹ ce adoptase: se numeau șelarii, cavafii, ișlicarii, covacii, căldărarii, brașovenii, gabrovenii, marchidanii, scaunele, pescăriile... Câte-va căsuțe de zid cu câte două, trei odăi cu uși și cu oblone de fier în ulița care duce de la Șerban-Vodă spre sfântu Gheorghe purtau numele de Lipsani, pentru că acolo se ținea mărfurile streine, cele mai multe aduse de la Lipsia» ².

Nóptea aspectul orașului era lugubru.

Luminat cu 722 de felinare cu lumânări de seú (Regnault) — giumuriile sparte făceau ca o suflare iconomicósă se îngăduie adesea lumânări se ție câte un an. Ușile ferecate se închideau cu zgomot cumplit de zăvóre, cârciumile trebuiau închise; fie-care era îndatorat să umble cu felinar (Del Chiaro).

Nu știu, dacă téma de făcătorii de rele era mai mare de cât téma de autorități «care, sub pretest de a men-

1. Ioan Ghica, Conv. Ec. br. VI p. 29.

2. D. N. Pêtrașcu ne făcea, deunăzi, în fragmentul ce a publicat despre tinerețea lui Alexandri, următorul tablou al Iașilor: „Pe strade *ovreci sdrênțeroși* umblând toată ziua prin noroiul proverbial al timpului, or speculând, în cârciume saú în localuri murdare, patimele omenestii, *greci unși de unt-de-lemn* în fundul băcăniilor, cu roșcove, măslive, piper și altele; *figura neagră a țigonului ferar strălucind ca para focului*, mai dincolo *cafeneaua plină de fesuri mari și de fustanele*, între o *spîțerie nemțescă*, în fața unei *cofătării italiene*, a unei *modiste franceze*, și a unui *ceasornicar svecran*“. [Revista Ateneului No. 1, pag. 34, 35].

ține ordinea comiteaui tot felul de vexațiuni și de asupririi» (Del Chiaro).

Caracteristica Bucureștilor în vremile trecute era, mai mult de cât acum, un contract violent, isbitor.

Contrast al licenței și al robiei; al inavușirii și al mizeriei, al luxului și al necurăteniei.

«Bordeie urâte în còstele caselor boerești, țigani mai de tot goi în fața boerilor împodobiți; harabale mari trase de boi sau de bivoli lovindu-se de cele mai strălucite echipagiuri; turme de porci tăvălindu-se în noroiul stradelor în mijlocul nechezărei armăsarilor celor mai frumoși; strigătele arnăuților, ce excortéză câte un funcționar înalt, mestecându-se cu plânsetele cerșetorilor sau cu cântecul țiganilor, tóte gradele de durere și de bucurie, de înjosire și de insolență, de necurătenie și de strălucire; icóna fòmei în fața celei mai neiertate desfrânări ¹⁾ (Regnault).

Tóte aceste elemente deosebite, aprópe streine unul altuia, trăiau la o l'altă, împreună, vânturând același noroiu «învêțații în calește, sërmanii prin nomol, dară cu toții în vèrtejurile de praf care vara acoperă orașul, ca cu un simbol de deșărtăciune.» (Vaillant).

Bucureștiul este punctul unde se centralizéză pentru România totul ²⁾; aci este scaunul Domnului, aci sunt

1. Ecě cum descrie și Alecsandri Iașii: „O mulțime de hardughii vechi, nalte, strímte, mucedé cu pereții afundați și crăpați, cu ferestrele mici și chióre, cu streșinile putrede și ascuțite, cu scările întunecate, cu ogrăzi mari și pustii, cu grădinele pline de burucni sëlbatice și cu ziduri gróse prin prejur. Locuințele páreau cuiburi de bufne, locuinți de stafii ce te înfórá și unde ți se pare că vezi zăcând câte un matuf gârbov, cu ghigilic pe frunte, cu mătani în mână, care horcăește, ocărând necontenit câte-va țigance sdrențeróse ce stău dinaintea lui“. (*Revista Ate-ncului*, No. 1 pagina 34).

2. „În timpurile vechi, viața de oraș fiind fòrte puțin desvoltată, cei mai mulți din boeri locuiau la țară, și anume toți acei ce nu aveau vre o dregătorie... Când Domnul îi strángea la oaste, ei veneau în jurul sėu...“ (Al. Xenopol. *Istoria*, III. 543.)

așezările boerești, aci se țin toate intrigile, trimișii și consuli străini aci lucră, aci se întinde umilă către cei mari, trufașe și crudă cu cei mici, în mijlocul unui luc oriental, ce încetul cu încetul va întrece în desfășurare orice desfrânare a orientului turcesc; aci se întinde ierarchia demnitarilor și a nobleții de contrabandă, aci stă aparatul de pompagiu a puterilor de viață a națiunii, aci se vede de sus în jos o cascadă de injurii și de despreț, de jos în sus o scară de plănerii și de invidie.

În vârful piramidei, în capul acestei ierarchii, sta Domnul. Vremea fastelor legendare, timpul gloriilor străbune a trecut de mult; armele s'au spânzurate în cui, alinate pe covoare, și nu mai strălucesc la soare de cât în zile de paradă; praful puștii nu mai vorbește inimii de neatârnavare.

Glasul nobleței române amuțise de mult¹; adevăratele noblețe de curagiu și de virtute, fără slujbe și fără titluri — se substituise, treptat, mai întâiu o clasă de dregători, apoi o drăcie de venetici porecliți nobili, suiți în rang prin plată de bani², în inimile cărora nu numai că nu trăia nici un sentiment românesc, dar nici nu putea să încapă noțiunea de patrie.

Un Domn numit de străini, administrator său mai curând arendaș al moșiei străbune, mulge țiglele productive ale țării până la sânge; agent pus la ordinele consurilor străine, fără demnitate, fără prestigiu, «el nu are ca supremă ambițiune de cât să se arate pe piept crucea sf. Anei care se dă celui din urmă general de brigadă imperial; să poarte haine brodate și scumpe,

1. Al. Xenopol. Istoria, III, 543, V. 594...

2. „... în corupția îngrozitoare în care putrezeau țările Române, nu putea fi lucru de mirare ca titlurile să fi fost întrebuințate de stăpâniilor ca speculă spre a face bani și cu acest chip.“ (Al. Xenopol, V. 597).

este totă slăbiciunea la care poate spera: Domnul este cel d'inteu reprezentant al țării, — cel d'inteu reprezentant însă al umilirii ei.» (Regnault).

Moravurile curții sunt din cele mai trândave și mai rușinoase :

«Dacă Domnul vrea să treacă prin apartamentele sale, 3 sau 4 boeri îl iaă pe subsuori și îl duc ast-fel în cât abia îi ajung picidrele de pământ, în timp ce alții îi duc coada mantiei sale. Și el merge ast-fel fără să i se miște vre-un muschiu. Ori-cine vedându-l în starea acésta l'ar socoti de damblagiu, de nu i'ar vedea purtând printre degete bóbele unor mêtănii scumpe. La masă tot aceeași lene în mișcarea muschilor ; tóte bucatele ce i se dau sunt bucățite ; chiar pânea e frântă în imbucături. Cupariul este din dosul lui, ținând neconținut în mână un pahar pe jumătate plin, pe care la cea mai mică mișcare îl apropie de buzele prințului automat.

«La o oră ospățul e sfârșit. În momentul acela un strigăt se aude în sala unde se află domnul. Acest strigăt chiamă cafeaua și pe Cafegi-bașa ; acesta, pe jumătate plecat, dă vutcă într'un telegian bătut cu diamanturi. Tot atunci ciaușul, plecându-se pe feréstră, scóte un strigăt resunătoriu, care înștiințéază pe public că Înălțimea sa bea caféua și că după acésta îndată se culcă. În minut totul se preface în tăcere ; Bucureștii nu se mișcă, numai ca să nu turbure augustul repaus și tóte trebile incetéză înăuntru palatului. Trei óre trec ast-fel într'o amortire generală, trei óre de conținere a tiranii. La 4 ore vuetul clopotelor din București anunță populațiunii și celor mari solemnitatea deștepțării domnului și îndémnă pe toți de a urma acest exemplu.» (Regnault p. 77—78).

Apoi, Domnul, (cum ne arată I. Ghika pe Mavrogheni în 1786) : «După prânz resturnat într'o caléscă poleită,

trasă de patru cerbi cu córnela de aur, eșia la preumblare, incongiurat de ciohodari cu fuste albe și ișlice rotunde de samur în cap, de arnăuți și de soitarii, cu căciuli lungi de postav pestriț, împodobite cu códe de vulpi și cu clopoței care jucau chiocecuri pe lângă trăsura domnului; se strâmbau la trecători și insultau femeile cu vorbe și gesturi nerușinate. Cu ast-fel de alaiu mergea de își bea caféua și ciubucul lângă havuzul din frumosul chiosc de la isvorul tãmaduirii, în sunetul surlor și tobelor, al meterhanelii și a tumblechiurilor»¹.

Sub Domn se înșiră boerii, masă compactă compusă din străini, aduși în urma domnului de dorința de a se inavuți din hrăpiri, din explótarea funcțiunilor, din arendarea impositelor sau țeserea intrigilor. Tóte funcțiunile casnice ale domniei se prefăcură incetul cu incetul în sarcini de onóre «formând ast-fel din nobleța de anticameră o ierarhie ridicolă. Din caraghioșii curții, salepgii și baclavagii strânși de pe stradele Constanti-nopolei, unii ajung *divictarii* (ingrijitorii de cancelarii); *caftangii* (șeful pázitor al garderobei); *Ciohodar-bași* (căpetenia servitorilor ce dau papucii), *rahtevar-bași* (șeful împărțitor de scaune), *cafeği-bași*, *serbegi-bași*, *peschergi-bași*,... guvernământ de mascaradă și de păpușerii.»².

Ocupațiunea boerului este jaful, intriga și invidia.

«Boerul geme în sine că nu'și póte căptuși meșii cu postav roșu — distincțiune lăsată numai domnului. Se mângâie însă privind la frumusețea ișlicului lucrat din șapte sau opt pielicele brumării de miel pierdut.

1. Domnul avea obiceiú să zică: „Daca voia Dumnezeu cu țara Românescă nu mă trimetea pe mine Domn!“

2. M. Ph. Zallony, *Essai sur les Phanariotes*, Marseille, 1824; Paris, 1830, în 8.

Acéastă căciulă în forma unei bășici are în fund un petec de postav roșu, ce însemnă clasa de care ține boerul. Imprejurimea obicînuă a islicelor este de cinci palme, dar așa precum rangul și meritul boerilor se judecă mai mult după mărimea islicului, de cât după valórea capului pe care era așezat, ei le pórta cât se póte mai disproportionate. De aceea se vîd boeri cari nu pot pune lângă dênșii pe un amic în trăsură, atît căciula lor cea ridicolă coprinde mulțime de loc»¹.

«...Ei imiteză în tóte pe turci cu care se asemănă, în afară de religiune care-î deosibește. Ei sunt lași și tărători înaintea superiorilor lor, mândri de nesuferit cu inferiorii; pentru bani fac tot; sunt intriganți și zavistici, lipitori necruțătoare ale poporului, apă-sători ai celor slabi, aspri către supușii lor și tirani în casele lor»².

Intr'o asemenea societate elementele, orî cât ar fi ele de despărțite, nu pot de cât se înrăurescă unele asupra celor-l'alte; nemernicia și corupțiunea se întind peste tot. Starea femeii—mai ales în clasa socială de sus, este într'adevăr jalnică:

Salaberry, în încercările lui asupra țerilor Române (1822) ne spune că «Româncile 'și mestecă în părul impletit bucăți de stofe; înveșmântate în borangicuri subțiri de Turcia și acoperite de blănuri ușoare, ele vin de se ghemuesc pe calcăiū la recepțiunile oficiale.»

Regnaull ne spune că pe la începutul veacului ele nu erau privite decăt ca niște femei de harem. «Șezând toată ziua pe divan cu picioarele încrucișate, morfolind în gură sacáz și petrecânduși timpul cu tualeta, ele nu aveau allă ocupațiune decăt aflarea întrebunțării cozmeticelor și rafinarea unei cochetării fără gust».

1. Zallony.

2. Ib.

Și nu fac aci alusiune numai la starea de selbătăcie a obiceiurilor și la infeodarea exclusivă a femeii deprinderilor orientului — căci dacă de atunci s'au făcut progrese fără seamăn în această privință — de sigur poate ele au depășit urările oamenilor cumiști și prevăzători. De altă parte, cea ce făcea atunci starea mai ales injositoare era desfășurarea netrebniciei unui lux neîntrecut, și asupra acestui punct nu a încetat de a fi, în societatea noastră, simptome îngrijitoare.

Astăzi poate mai mult de cât ori când, bugetele private sunt pradă unui lux nepotrivit, care, în vremile din urmă mai ales, a început să se lățească și să pătrundă în pătura de mijloc a negustorimei, pricinindu-i una din cauzele învederate de slăbiciune și constituind o adevărată primejdie pentru viitor.

Fără a avea pretențiunea absurdă de a voi ca trebuințele traiului nostru să fie satisfăcute exclusiv din produse Române, este învederat că și acum, ca și în trecut, facem un apel pré puternic la mărfurile străine, mai ales la cele ce nu satisfac de cât vanitatea și deșertăciunea.

«Femeile, țice Zallony, mai cu sémă se îmbracă cu blănării suprafine, cu stofe de India brodate și cu firărie europénă. Din Rusia se aduc regulat în tótă primăvara blănille cele mai prețioșe. Samuri, vulpi, zibeline, hermine..... Grecii aduc din Coastantinopoli tóte stofele și muselinele de India și de Alep și țesăturile cu aur de Scio (Chio). Din Viena se aduc pe uscat o cătățime mare de postavuri fine de tot felul, stofe imprimăte, firării și brodării de Viena, obiecte de fier de Stiria, hârtie de Veneția, droguerii și zahăr rafinat de la Fiume, Ca'ea de America, plumb, cositor și quincaillerie de la Nuremberg, Viena, Francia și din Engli-tera, giuvaeruri multe, mărgăritare, ciasornice și obiecte de aur și argint. În fine tóte produsele ce es din

principate sunt schimbate cu mai sus numitele manu-facturi.»

Acésta este clasa de sus, dirigentă a țării nóstre, cel puțin în arătarea ei exterioară, și dacă am pătrunde mai adânc în preocupațiuni, în indeletnicirile dîlnice, am găsi un gol din ce în ce mai vădit de óri-ce grije mai temeinică. Traiul era îngust, aria în care se învîrtea gândurile era strîmtă și uscată de tóte secetele.

Amără și jalnică menire a unor ómeni pentru care forțele naționale erau o tradițiune ștersă pentru ómeni cari nu aveau spre a'și aminti anii din trecut nici o dată memorabilă de fală; ei nu puteau zice, și cât trebuie să fim de mândri că putem să o zicem astă-zí: de la Unire, din anul Plevnei, de la Independență, de la Regatul Român! Tóte actele vieții lor aveau o dată durerósă sau tristă «nașterea lor era de la cutare emigrațiune, căsătoria lor de la cutare ciumă, fie-care deceniu de la cutare sau cutare invasiune de străini»¹.

Să ne întórcem acum la țară și să cercetăm clasa poporului.

Jos, pe cea din urmă tréptă, mai aprópe de dobitoce de cât de familia omenescă, staú țigani cu desevêrsire robi; ei se vënd cum se vënd și animalele, fără ocupațiune, nu numai de libertate, dar de legăturile cele mai sfinte de familie². În mijlocul acelor mezaturí de trupuri și de suflete omenești, copiii sunt despărțiți de părinți, pruncii luați de lângă mumele lor, logodnicii de lângă logodnice, soții de lângă neveste. Nici un condei și nici un cuvânt nu pot să descrie barbaria deprinderilor de atunci.

1. E. Regnault.

2. „... ci sunt dați în foi de zestre, puși în casele boerești la óri-ce fel de slujbe. Tratarrea lor era fórte crudă; putéu fi bătúți în voia stăpânului, puși la tortură pentru cea mai mică vină, și chiar uciderea lor nu va fi pedepsită...” [Al. Xenopol *Istoria*, VI. 207].

România remăsese cea din urmă dintre națiunile creștine din Europa în cari mai exista sclavia. Totuși nu pôte trece fără a fi pomenit, când se vorbește de robia țiganilor, numele lui Ión Câmpineanu, cel dintăiū cari dădu exemplu, încă de la 1834, emancipând robii săi.

Indată după țigani, tovarăș—dacă nu al unei robii de nume, dar de sigur al unei robii de fapt—stă țeranul, șerb, iobag¹ căzut din strevechea lui neatărnare, legat de pământ și vinzându-se cu dēnsul. Căderea țeranului Român, despuiat de pământ, disprețuit și alungat din oștire unde lefegii il inlocuesc, coborit și degradat din zi în zi mai tare, atrage incetul cu incetul căderea tot mai desevēșită a țerii. «Nu se rēzemă libertatea pe robie și neatărnarea pe slugărie»².

Tótă clasa boerimei, începēnd de la Domn și până la cel din urmă cinovnic, toți trăesc, își satisfac luxul și plăcerile din munca țeranului, care singur, cu rarele categorii de neguțători, contribue la sarcinele publice. Moșnēnul și rézașul sunt despuiati cu repeziciune de proprietățile lor, pe care nu mai pôte să le apere împotriva unei justiții vëndute celor de sus și împotriva fiscului răpitor; puținii cari mai aū proprietăți merg deși dau bucățile lor de pământ boerilor a tot puternici, ca să pótă scāpa de angarale și ast-fel se desființēză clasa de mijloc a proprietarilor rurali, pătură socială care nici astă-zī încă nu s'a împuternicit.

De odată cu desființarea acestei clase pieri și puterile de viață ale națiunei³.

Starea țeranului român din timpurile trecute pre-

1. Iobăgia, stare la origină mândră, de om liber și resboinic, devine incetul cu incetul porecla închinării personalității omenești către pământ; acéstă înrăire este „un proces care merge paralel cu desnaționalisērea nobilimei Romānc.” [A. Xenopol I, 509 și urm. III. 571 și urm.]

2. A. Xenopol III 574.

3. Regnault.

sintă tabloul cel mai complect la mizeriilor omenești. «De téma bătăii și a închisorii cum și de răpirea, de către crudul implinitor, a plugului și boilor, singurii soți ai obozelei și mizeriei lui ¹» se dă aprópe rob desăvêrșit.

Zallony ne raportéază sfaturile ce dau boerii Domnilor fanarioți... «arată că țéranul român disprețuește într'atâta luxul în cât se acoperă cu o simplă sarică de lână saú de pânză grosolană, țesută de femeile lor, și 'i zice: «*Supunénd pe acești cultivatori la o taxă fórte ridicată, Alteța Vóstră va protegia agricultura și va îmbogăți țéranul, căci este nevoie de acest bold pentru ca să se scóță acești țéraní din apatia către care sunt firește împinși!*» ².

Cu aceste doctrine, negreșit, rezultatul fu repede atins: boerii sfârșiră prin a nu mai plăti nici o dare ³.

Scutirea de plată a dărilor, semn netăgăduit al unor clase dirigente în decadență și menite să dispară politicește ⁴, atrase cu putere tóte elementele netrebnice către boerie ⁵.

Tóte sarcinile statului căzură asupra țéranului — și cum tótă averea fusese smulsă din mâinile lui, tóte sarcinile apăsară aprópe exclusiv asupra muncei ⁶.

Și cât de grea era munca în acele vremuri! Porumbul

1. P. S. Aurelian.

2. Zalloni p. 53. După Kogálnicénu: *Histoire de la Valachie et de la Moldavie*. Berlin, 1837.

3. Mai demult clasa nobililor Români nu era scutită de cât de bir [*tributum*] căci acéstă dare avea caracterul de sarcină împusă unui popor șupus. [A. Xenopol, Vol. II. 226].

4. Compară rolul aristocrației în Anglia și în Franța, precum și situațiunea lor actuală.

5. La 1835 nu erau de cât 885 boeri și fi de boeri, pe la 1850 erau 3750. [N. Șuțu.--Statistica Moldovei, 1852].

6. Numai consultând lista celor scutiți de dări își dá cine-va séma de greutatea ce apăsa asupra stratului țéránesc. Iată o listă care începe cu *Boerú* și se sfârșește cu *Cioelú* și pe care o împrumut lucrării

se curăța cu mâinile ¹. Când venea vremea poverii se cutremurau și sătenii și vitele. Lipsa de mijloce de comunicațiune era aproape absolută; primăvara și toamna mai ales drumurile desfundate opreau mai cu totul circulațiunea, cea-ce viția cu desevêșire stabilirea prețului ².

Încotro se întorce țeranul, nu găsește de cât mizerie: art. 142 din Regulament dă dreptul numai proprietarului să vîndă, el are monopolul obiectelor de consumațiune pe care țeranii le iaă cu 30 % mai scump de cât în oraș.

Miseria devine în sfîrșit atât de mare în cât istoria ne raporteză contracte de vînzare a omului pentru hrană. Iată formula acestor contracte, dată de Regulament: «Ne avînd ce mîncea eă și familia mea în aceste timpuri de nenorocire și de pustiire, și găsind pe D-lui... care a bine-voit a avéa milă și a'mi da 10 banițe de... m'am dat lui și urmașilor lui, dimpreună cu femeia, copiii, și fii fiilor mei, din ném în ném, robî...»

Ceea-ce face mai ales jalnică starea clasei de jos a țărănimei și mai netrebnică și impilătore clasa de sus a boerilor, este izolatorul care, interpus între aceste două clase, le desparte cu desevêșire, oprind orice fel de contact, afară de acela al speculațiunei.

lui N. Suțu: *Aperçu sur l'état industriel de la Moldavie*, Iassy 1838.

Sunt scutiți de dări: Boerii; Amploiații de orî-ce grad; Clerul și slujitorii bisericeii; Profesorii și medicii; Streinii ce nu fac nici un negoț special; Privilegiații [a căror scutire este învoită pentru servicii proprietarilor boeri]; Țiganii mănăstărești și boerești; Soldații; Gindarmii, pompierii, fanaragii și cioclii.

1. P. S. Aurelian.

2. Aratul unei fâlcî costă 35 lei vechi la Sucéva, 77 la Iași, 93 în Covurluiú. Valórea lemnului pe loc este de: 60 lei v. la Iași; 36 lei la patru leghe de Iași; 41 l. la 8 leghe de Iași.

Transportat: 12 l. la Iași; 36 de lei la 4 leghe de Iași, 74 de lei la 8 leghe de Iași.—[N. Suțu—*Statistica Moldovei*].

«Grecii în Valachia și jidovii în Moldova, nu fac nici cum parte din națiune. Departe de a forma o legătură între popor și boerime, ei despărțesc, în edificiul social, vîrfurile de temelie—impovărând proprietățile de dări și despoind pe țeran».

Mult, puțin, cât era comerțul nostru, se afla în mâinile străinilor ¹.

Speculațiunea neomenosă, deprinderile necinstite și scârbóse au făcut ca negoțul să nu atragă nici un element național. Românul făcu să trecă disprețul de la neguțătorii străini asupra negoțului chiar și se dedu cu totul apatiei și negrijei.

«Neguțătorii cei străini jidovii, armenii și grecii, cari se zic *gialepi*, ne spune Cantemir, au apucat în mâini totă neguțătoria Moldovei».

«Acești străini exercitau cele mai crude vexațiuni asupra poporului; ruinau pe țerani și tirgoveți, îndatorându-i să ia bani de la dinșii cu cametă, adesea mergeau până la siluire și asasinat ²».

«Grânele erau cumpărate cu sila, și prin urmărire cu prețuri de nimic de Lazi. Ei veneau vara cu corăbii la Galați și la Brăila unde li se aduceau cerealele de către țerani. Aceștia erau fericiți dacă scăpau cu carul cu boi ³».

«Nesiguranța domnea pretutindeni atât din pricina arbitrarului administrațiunei cât și din aceea a lăcomiei turcești. La strângerea haraciului, societatea capanlăilor,

1. P. S. Aurelian.—„In Valachia și Moldova se află numai douăzeci de ómeni: de o parte boeri proprietari și călugări, iară de alta țeranii, atât unii cât și alții sclavi ai unui despot, el însuși sclav al unui tiran». [Raicevici, *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia et la Moldavia*.

2. Peyssonnel, *Observations historiques et géographiques sur les peuples barbares qui ont habité les bords du Danube et du Pont Euxin*. Paris, 1765.

3. Raicevici, op. cit.

neguțătorii din Constantinopoli, scădeau și urcau valoarea monedelor străine prin decret ¹».

Și nu sunt acestea cele mai crude suferințe; boerului străin jefuitor, negustorului străin jefuitor, se adaogă invasiunea străină și ocupațiunile aducând cu ele o pustiere și o miserie și mai mare. Nu mai vorbesc de miliónele de invasiuni ce timp de vécuri au cutreerat pământul românesc, amintind numai ororile ocupațiunei de la 1828 a armatelor Rusești :

«O armată de 120,000 de ómeni cerând aprovizionări ce trebuiau transportate în parte în Turcia și pe aiurea unde pătrunseră Rușii; oficerii primind provisiuni pe care le vindeau și cantonând soldații în sarcina locuitorilor -- comandantii schimbând locul oștirea și vândând în urmă aprovizionările de furagiu. Surđi la tóte plângerile; întreținerea unei comisiuni sanitare ce costa 100,000 piastri pe lună, spitale militare cu peste 10,000 bolnavi, pe când tesaurul public nu avea de cât 7 milioane lei».

Fómetea se declară în mai multe districte, mai ales în Mehedinți. O societate filantropică transportă grâu din Transilvania ca să 'l vëndă mai eftin, dar țeranii ce 'l cumpăraseră fură atacați de Ruși și le abandonară proviziile cu jumătate preț; armata da grâul, în loc de orz, la cai; o epidemie reduce, în timpul iernei grele, vitele la jumătate, în primăvară țeranii fură inhămați la cărat. «Se văzură cazaci, gonind de pe urmă ómeni și femei, însărcinați cu căratul lemnelor pentru poduri, pe când alții erau puși la care în loc de boi -- guvernul rusesc, nemulțumit de rapórtetele ce se făcea de către autoritățile locale, le ordonă să se abție de la asemenea comentarii, în acéstă privință, răspundând că nu 'i trebuia să știe cine cară, ómeni sau vite, numai serviciul să

1. Zallony, op. cit.

fie făcut.— Semănăturile nu se putură face și spre culme a desolațiunii ciuma isbucni cu mare violență. Un sfert din populațiune fu distrusă¹⁾.

Despopularea se urmă cu repeziciune. Deja, de la Const. Mavroordat și până la 1745, numărul locuitorilor se înjumătățise; mai târziu el scădu încă. «Gubernul prea despotic al turcilor, impozitele cu cari domnul este indatorat să încarce țara, pentru a fi în stare să plătească tributul anual și pentru a-și cumpăra amici puternici la curtea Sultanului: modul tiranic cum se implinesc aceste impozite; vexațiunile boerilor, cari își răsbună pe locuitorii supuși ai lor de suveranul dispreț ce încercă din partea turcilor; răsbóile făcute de Pórtă, ale căror urmări țara le-a resimțit cu prisos; barbariile și cruđimile neauđite esercitate de armatele trecătoare, cari nu observăză nici ordine nici disciplină și calcă deopotrivă în picióre legile, religiunea și umanitatea, despre cari nu aũ avut vre-o dată cea mai mică cunoștință; ciuma chiar pe care o aduc în țară în trecerea lor; acéstă mulțime de rele distrugătoare, dintre cari unul ar fi de ajuns pentru a pustii și a despopula țara cea mai inffloritoare, contribuesc de o potrivă la despopularea acestei provincii, despopulare care să mărește pe ți ce trece prin fugirea locuitorilor sei... De cât-va timp locuitorii au fugit mai cu sémă în Transilvania... Trebuie să trecă anii mulți până ce Valachia să și redobândescă vechia splendóre, pentru a reinvia atâtea sate odiniórá locuite și inffloritoare, și pentru a restabili atâtea sate avute și atâtea locuințe pustii despre care se ved urme la fie-care pas²⁾».

Sub imperiul unui asemenea traiu, in mijlocul unor

1. Portofolio.

2 Gen. F. W. de Bauer, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Francfort-sur-Mein, 1778.

asemenea elemente, ori-ce avânt de patriotism, ori-ce gândire generoasă trebuia să fie ștersă — ideea națională nu mai există în nici o pătură socială. Simțul de patrie devenea atât de străin, în cât nu era invasiune, ocupațiunea străină care să nu fi fost primită de populațiune cu entusiasm. — Poporul, în furia de pradăciune care se năpustia de pretutindenii asupra lui, ajunsese ca și vasul purtat de furtună pe apele adânci și învrăjbite — el căuta malul și limanul de mântuire pretutindenii; de la străinii din țară își întorcea privirile către străinii din afară.

«Nenorocită țară peste care în curs de mai mulți secolii invazia străinului a fost o speranță de mântuire».

*

Acesta a fost traiul nostru în trecut.

Criticilor asprii, cari și-ar încerca spiritul de analiză asupra golurilor ce simțim, asupra nevoilor actuale ale țării, ne-ar fi de ajuns să le citim câte-va pagini din istoria noastră. Noi a căror țară a fost o trecătoare a tuturilor ordiilor, un câmp de luptă pururea deschis pentru toate ambițiunile, pentru tot nesațul, noi mai îndreptățiți de cât ori-ce alt popor, dacă am fi întrebați ce am făcut în decursul vécurilor, am putea răspunde ca Sieyès: «Am trăit.»

Negreșit un popor nu pôte trece, de la uă desăvârșită ingenuchere, la neatárnare, fără neînălaturate și greu de învins slăbiciuni. Putem însă fi mândrii cugetând că, în mai puțin de o jumătate de veac, uă mână de robi s'a schimbat într'o națiune de ómeni liberi, că pe fruntea, plecată până la țărână, a fostului iobag, s'a așezat cușma

---

1. „După bătaia de la Peterwaradin, imperialii vin la fruntarii; ei sunt primiți cu entusiasm la București, unde isbucnesc strigătele de bucurie: Nemții! Nemții ...” (Regnault, p. 68).

curcanului român, care vine de la Balcani să aducă țerii vestea neatarnării.

Am făcut mai mult de cât a trăi, mai mult de cât a străbate un răsboiū biruitor : am așezat temelii statornice pentru clădirea unui Stat modern, vrednic se represinte in Orient civilisațiunea apusénă, de la care am imprumutat lumina.

Am șters din trăiul nostru formele apăsătoare și purtătoare de umilință, ce priimisem moștenire din trecut.

In locul unor provincii vasale și trunchiate din trupul străbun al Daciei, am coprins, in fruntăriile unui Stat de sine stătător, o parte însemnată din coborătorii némului nostru.

România a scăpat de Domnii străini și vitregi, care o luaū, pe rënd, in arendă, la mezat; astăzi avem o dinastie alésă de națiune.

Deosebirea de clase a fost ștersă din organisarea noastră politică. In locul oligarhiei scandalóse, care administra țara in al ei exclusiv profit de castă, tot mai puternică și mai luminată se formézá o pătură conducătoare națională, lucrând pentru binele obștesc, pentru întărirea némului.

In locul pusderiei de speculanți venetici, fără cinste și fără patrie—cari pornéu din mahalalele Țarigradului și din tóte colțurile Orientului, pentru ca să se abată, ca un nór de lăcuste lacome, peste munca poporului nostru,—avem un strat de negustori români. Departe de a fi un izolator, un corp străin curmător de contact și tăind trupul in două, acest strat de negustori este o legătură firéscă dintre păturile adânci ale națiunei și mănunchiul ei conducător.

Starea de mijloc nu este de cât prelungirea țărănimii române, și începutul păturii dirigente a țării.

Printr'o luptă pacinică și firăscă—imagină a vieții omenesci—ómenii destoinici din stratul de mijloc se ridic și devin fruntașii națiunii; și pentru ca puterile de viață ale acestui strat de mijloc să nu fie nici o dată sleite, isvorul nesecat, și limpede, în masa lui enormă, al poporului, îl întreține și-l sporește necontentit.

Acest strat de mijloc, prin ajutorul căruia s'a scuturat toropéla ce de vécuri amorțea energia românească, este unul din elementele de căpetenie prin cari s'a făptuit România modernă—este inima chiar a națiunii.

Națiunile, în sânul cărora acest strat de mijloc va slăbi, vor simți în curând cletenându-se tótă așezarea lor politică și socială.

În sfârșit, și aci a fost cucerirea cea mai temeinică a poporului Român asupra trecutului, șerbul de odinioară legat de pământ, și a cărui muncă sta osândită prădăciunii neinterupte; iobagul, devenit un fel de ecarret ce se vindea dimpreună cu moșia, este astă-đi stăpân pe munca lui și fórte adesea proprietar al unui petec de pământ, ce nu i se póte răpi. Avem dar astă-đi, la temelía așezării nóstre sociale, substratul neclintit al proprietății mici naționale.

Până mai ieri, nu eram de cât o formațiune artificială așezată pe un nisip fără consistență; până ieri abia mai eram un popor—astă-đi suntem o națiune liberă.

Un organism, descheiat din tóte elementele lui și intrupat într'o ființă nouă, póte el însă să fie scutit de o epocă de crisă? Uă prefacere atât de adâncă schimbând rostul lăuntric și din afară—póte ca să fie făcută fără primejdii? Terminat'am, într'un cuvânt, opera întreprinsă, mântuit-am vremea de sfortări și de muncă? Nu. Slăbiciunile organizării nóstre, golurile ce întâlnim, nu au nevoie, pentru a nu ne descuragia, ca să fie acoperite, nici tăcute.

Opera de regenerare a țării nu este de cât începută;

ea p^ote fi sdruncinată într'un mod violent și pe neașteptate ; ea p^ote fi însă și minată cu incetul, pentru ea să fie gata a ceda întreprinderilor ce în taină i-ar pregăti surprerea.

Țăranul nostru de abia a început a se îndruma către o viață mai puțin tristă ; înghenucherea lui de veacuri, a lăsat urme ce cu greu vor dispărea ; țăranul român atâta vreme încovoiat, nu și-a îndreptat încă statura lui mândră. Cum va putea fi pătura întinsă a țărânilor isvorul a cărui unde dătătoare de putere să alimenteze straturile superioare ale națiunii, pe cât timp nu vom înlesni și curăți albia în curgerea firăscă a undelor lui ? Ori-ce întreprindere, ori-ce direcțiune greșită, în această privință, întârzie înflorirea noastră națională.—Și, din acest punct de privire, un neajuns mai ales amenință țara noastră, un soi de ómeni pot pune mâinile în primădie propășirea n^ostră.

Sunt aceia cari, voind să suprimă legătura dintre popor și conducătorii lui naturali, nădăjduesc să izoleze clasa dominantă, prefăcând-o într'o castă domnitoare în mâinile căreia puterea se confiscă să nu mai fie de cât unelta interesului ei exclusiv¹.

Încercarea lor dovedește că nu sunt de cât urmași vechei oligarhii domnitoare din România, reluând formula boerilor decadenti. Și-au preschimbat metoda, și-au reînnoit partea v^echită a programului — învâluindu'l în forma unei false democrații—dar urmăresc tot atât de aprig țelul cel vechiu : întronisarea, în ținera noastră

1. Augustin Thierry : „... de o parte boeriile, statură formate în sinul statului, prin sfortarea continuă și óre cum sistematică de a reduce tóte condițiunile sociale la două clase de persóne : cea dintâi liberă, netrebnică, av^end dreptul de a porunci, de a administra, de a judeca ; cea de a doua osândită la ascultare și la muncă ;

Lex humana duas indicit conditiones.

Nobilis et servus simili non lege tenentur.

democrație, a unei aristocrații care, de s'ar putea întemeia, ar fi o adevărată primejdie.

Aceștia sunt vrăjmașii seculari ai liberalismului și ai democrației adevărate. Fără libertate însă, nu este progres. O națiune este într'adevăr un organism: îndată ce sângele nu circulă în libertate, organismul este osândit amorteii și peirei.

O națiune este ca un copac. Priviți stejarul falnic al pădurei; rădăcinile lui pătrund adânc în sinul pământului, crăcile de deasupra, cari poartă frunzișul, sunt legate de rădăcini printr'un trunchiū vânos și puternic.

Atacați rădăcina și stejarul va fi mort — tot ast-fel când veți lovi în masa poporului.

Tăiați trunchiul și pe când, mai în tot deauna, rădăcinile vor năbuși în pământ, crăcile nu vor mai fi de cât niște uscături bune de ars—tot ast-fel când veți lovi în clasele de mijloc.

Singure crăcile pot fi, și câte o dată chiar trebuie să fie tăiate mai integral—*numai clasa conducătoare poate fi primenită în întregul ei.*

Să căutăm dar să însănătoșim, dacă se poate, corpul întreg al națiunii — dar mai ales să ne îndreptăm silințele către cea ce este statornic și neapărat, către păturile adânci și mijlocii.

Zilele ce străbatem sunt prețioase, căci suntem înconjurați de seminții puternice și cotropitoare, cari nu așteptă de cât un minut de slăbiciune a noastră, pentru a reîncerca întreprinderea seculară de absorbire, pe care vârtoșia némului nostru nu a curmat'o de cât prin mijlocirea unor împrejurări atât de prielnice, în cât ele par a fi providențiale.

Situațiunea noastră în peninsula Balcanică nu ne poate permite nici o îndoială în privința rolului ce putem juca într'o viitoare încăerare. Vorbind de câmpiile noastre întinse, un cătător zicea: «Ele vor fi, în ziua unui conflict

europăean, fără smintelă locul unde se va da bătălia. Aceste șesuri sunt, în fapt, asemenea unui ocean de pământ, unde agricultura nu va împiedica nici o dată repedile mers al tunurilor și mai puțin încă aruncătura dréptă a bombelor. S'ar zice că, pregătite de Dumnezeu pentru o ȃi care nu este departe, pentru duelul ce va trebui să incaere *armatele liberei cugetări cu acele ale despotismului*,—aceste întinse arene știindu-se menite pentru luptători, nu vor voi atunci alt brăzdătoriu de cât spada, altă ingrășare de cât sângele omenesc»¹.

Primejdia este mare, căci suntem astă-ȃi independenți. Lăsați propriei năstre inspirațiunii, semănăm cu șoimul multă vreme încătușat — care, asvârlit în libertate, bate încongiurul cu aripele aprăpe amorțite. Primejdia este cu atât mai mare, cu cât independența dobândită, fiind termenul din urmă a unei îndelungi și obositoare evoluții, pare a fi o cucerire definitivă ce nu se mai pôte răpi,—ademenind ast-fel spiritul și puterile năstre către adormirea, ce provăcă în tot-dé-una siguranța neturburată.

Independența năstră, nu numai că nu o vom păstra-o de cât pe câtă vreme vom *voi* să o apărăm, dar în mijlocul sforțărilor uriașe ce nămurile fac pretutindenă, opintindu-se către mai înalte meniri, noi nu vom putea păstra neatárnarea de cât fiind în tot-dé-una *gata* — adică sporind fără preget puterile năstre de viétă, lățind sfera năstră de influență, cristalisând din ce în ce mai temeinic elementele rasei a cărei coboritori suntem.

Partea cea desrobită a Romăniei pururea trebuie să stea, de acum înainte, ca un focar încăldind inimile pentru cugetarea romănismului, ca un punct de rezăm neclintit întru sprijinirea idealului Unităței Romănești.

